

УДК 37.02

DOI: 10.15587/2519-4984.2024.298865

ВИКОРИСТАННЯ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ В ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН

Ю. П. Олексін, С. С. Якубовська

The article defines museum pedagogy as an interdisciplinary educational technology that develops in the field of academic and non-formal education, covering various forms of communication, current educational programs and cultural practices and is a basic element of the program-targeted management of the activities of applicants and scientific-pedagogical workers in the museum-pedagogical environment, a means of its practical implementation, a kind of activity plan, in which the connections of the defined goal and the mechanisms of its achievement are clearly established; the general principles that must be relied upon in the application of museum pedagogy in the process of training a social science teacher are outlined; the concept of "museum resource" is presented as the ability to increase the power of professional and pedagogical potential, to reproduce and deepen the content of educational programs in the exposition, to be accessible and suitable for implementation in the conditions of the educational process, understandable for the majority of consumers of museum information, important components of which contribute to professional training future history teacher, there are: museum-pedagogical information, which contains news about specific museum-pedagogical and educational programs and their specifics; educational and methodological support of programs; forms and methods of pedagogical activity in the museum environment; results of the pedagogical process and results of research and experimental work; expert assessments of specialists, etc.; "museum environment" as a certain active space for learning and educating students of pedagogical specialties and a perfect means of implementing productive changes in teacher training, which ensures direct "communication" with original museum objects and active participation in various types of activities, organized on the basis of museums, the ability to awaken in future teachers' desire for professional and personal self-realization, to form stable humanistic orientations, a conscious positive attitude towards society, children, pedagogical activity and oneself, which causes deeper personal professionalization and creates conditions for correction of professional growth; directions of work with student audiences, organizational forms, methods, techniques of use in the educational activity of museums are substantiated; it is proposed to include in the educational and professional training program of historians the educational component "Fundamentals of museum and archive work" and to create a complex of methodical support for the proposed discipline

Keywords: museum pedagogy, technology, museum resource, museum environment, forms, methods, techniques of museum pedagogy

How to cite:

Oleksin, Y., Yakubovska, S. (2024). Use of museum pedagogics in the training of teachers of social sciences. ScienceRise: Pedagogical Education, 1 (58), 61–65. doi: <http://doi.org/10.15587/2519-4984.2024.298865>

© The Author(s) 2024

This is an open access article under the Creative Commons CC BY license

1. Вступ

Основними факторами навчання є цілі, що визначаються державою і суспільством: зміст і структура суспільствознавчої освіти, закріплені в стандартах, програмах, підручниках; науково-методична організація процесу навчання (форми, методи, прийоми, засоби викладання та вивчення); пізнавальні можливості учнів; результати навчання.

В умовах переходу від затвердженого традиційного змісту навчальних предметів до першочергового завдання формування громадянської, соціальної, культурної та інших ключових компетентностей громадянської та історичної освітньої галузі особливої ваги набувають інноваційні підходи до підготовки вчителя історії, зокрема, використання музейної педагогіки. Особливий акцент робиться на підготовці фахівців з історичних дисциплін, що сприятиме якісному засвоєнню знань, розвитку критичного мислен-

ня, національної свідомості та патріотизму, а також в умовах воєнного стану повертатиме дітей і молодь до мирного життя.

2. Літературний огляд

Музейна педагогіка в умовах сучасного «суспільства знань» є прикладом інтеграції наукових знань, важливим чинником розроблення нових міждисциплінарних курсів, покликаних наблизити до взаємного обміну гуманітарні, природничі та технічні дисципліни. Тому важливо розуміти, що це молода дисципліна, яка потребує ретельних досліджень. Науковці в періодичних виданнях висвітлюють проблеми, пов'язані з використанням музейної педагогіки. Павленко Ю. [1], Лимар Ю. [2] торкаються проблем використання музейної педагогіки в підготовці учителів початкової школи, практичного використання музеїв педагогічного профілю; Караманов О. [3]

розглядає музейну педагогіку як засіб формування професійних цінностей студента-історика); Снагощенко В. [4] вивчає музейно-освітній ресурс у професійній підготовці майбутнього вчителя історії. В публікаціях Бакки Т.В. [5] представлено методику формування практичних умінь майбутніх вчителів суспільствознавства в процесі реалізації підходів до запровадження громадянської освіти. Дослідницею Єрмаковою І. П. [6] окреслено підготовку майбутнього вчителя суспільствознавчих дисциплін до використання дослідницької технології як педагогічну проблему. Кінд-Войтюк Н. виділено особливості методики викладання історії та суспільствознавчих дисциплін в закладах освіти [7]. Мельничук Т. у своїх працях вивчає проблему використання музейної педагогіки у фаховій підготовці майбутніх вчителів [8]; Рябчикова Ф. Д. розглядає музейну педагогіку як наукову дисципліну [9]; Смагін І. І., Фещун О. М., Северин І.І. приділяє увагу суспільствознавчій компетентності учнів [10, 11].

Але, не дивлячись на те, що проблемі використання музейної педагогіки присвячено багато праць, вона є актуальною і потребує дослідження, зокрема, обґрунтування методики підготовки майбутніх вчителів суспільствознавчих дисциплін на засадах музейної педагогіки.

3. Мета та задачі дослідження

Мета статті полягає в обґрунтуванні методики підготовки майбутніх вчителів суспільствознавчих дисциплін, побудованої на засадах музейної педагогіки у закладі вищої освіти.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

1. Проаналізувати використання музейно-освітнього ресурсу на рівень в професійній підготовці майбутніх фахівців.

2. Окреслити мотиваційний аспект методики використання музейних фондів у навчально-виховній практиці вивчення суспільствознавчих дисциплін.

3. Визначити вплив використання елементів музейної педагогіки на удосконалення методики викладання суспільствознавчих дисциплін.

4. Матеріали та методи

Для пошуку джерел інформації дослідження були використані різноманітні ресурси: наукові бази даних Web of Science, Scopus та інші, що надають доступ до великої кількості академічних статей і досліджень; електронні репозиторії (Електронна бібліотека НАПН України) закладів вищої освіти та наукових установ, де зберігаються автореферати дисертацій, наукові публікації та інші наукові роботи (Наукова бібліотека НУВГП, Освіта.UA: Вища освіта).

5. Результати дослідження та їх обговорення

Музейна педагогіка – це міждисциплінарна освітня технологія, яка розвивається у сфері академічної та неформальної освіти, охоплюючи різні форми комунікації, актуальні просвітницькі програми та культурні практики.

Дослідниці Павленко Ю., Лимар Ю. під технологією впровадження системи використання музеїв у професійній підготовці майбутніх учителів розуміють комплексну, постійну й поетапну реалізацію педагогічно доцільних заходів (форм, методів і прийомів), які виокремлені шляхом аналізу і синтезу наукових засад організації педагогічного процесу у вищій школі та положень ефективного музейно-педагогічного впливу, обґрунтованих у музейній педагогіці [1].

У музейній педагогіці, яка інтенсивно розвивається (особливо в країнах Європи), накопичено значний досвід щодо реалізації музейно-освітнього ресурсу [4]. Невипадково метод особливих “музейних” уроків визнаний експертами Ради Європи як один із основних методів викладання історичних дисциплін у середній школі, а екскурсії в музей розцінюються як діалогічна форма історико-культурної освіти [4].

Технологія музейної педагогіки у підготовці майбутніх учителів є базовим елементом програмно-цільового управління діяльністю здобувачів і науково-педагогічних працівників у музейно-педагогічному середовищі, засобом її практичної реалізації. Вона є своєрідним планом діяльності, у якому чітко встановлено зв'язки визначеної мети та механізмів її досягнення. Технологія містить своєрідний сценарій розвитку системи використання музеїв на етапі її впровадження [2].

В застосуванні музейної педагогіки в процесі підготовки вчителя суспільствознавчих дисциплін, на нашу думку, доцільно спиратися на такі загальні принципи, запропоновані Павленко Ю., Лимар Ю. як:

– урахування реальних можливостей й умовзабезпечення технології предметно-просторовими та кадровими ресурсами;

– орієнтація на потреби особистості й суспільства; мотивація діяльності майбутніх учителів, урахування їхніх освітніх інтересів;

– індивідуалізація, що передбачає спеціально організовану діяльність з розвитку здібностей і якостей особистості у відповідності до природних задатків і життєвого досвіду;

– системність у встановленні взаємозв'язку й наступності між досвідом і знаннями майбутніх учителів; коригування програми дій з урахуванням зміни умов і вимог до рівня професійного розвитку здобувачів, її адаптація до умов освітнього середовища закладу вищої освіти [2].

Специфіка змістового аспекту професійної діяльності вчителя історії потребує залучення якісно нових ресурсів у процесі його фахової підготовки. Одним з таких ресурсів є використання музейних засобів як скарбниці моральних і духовних здобутків народу, невмирущих традицій предків [4].

Завдання сучасної історичної освіти полягає в тому, щоб виступати ресурсом для особистості, суспільства і держави, причому, на відміну від попередніх епох, не підсилюючи щось одне за рахунок іншого, а гармонізуючи кожну із цих сфер, сприяючи їх взаємній підтримці.

Ресурс музею – це його здатність (або його можливості) відтворювати, поглиблювати в експозиції зміст навчальних програм, нарощувати потуж-

ність професійно-педагогічного потенціалу, бути доступним і придатним для реалізації в умовах навчального процесу, зрозумілим для більшості споживачів музейної інформації. До важливих компонентів музейно-освітнього ресурсу, що сприяють професійній підготовці майбутнього вчителя історії, відносимо:

- музейно-педагогічну інформацію, яка містить відомості про конкретні музейно-педагогічні й освітні програми та їх специфіку;

- навчально-методичне забезпечення програм; форми й методи педагогічної діяльності в музейному середовищі;

- результати педагогічного процесу й підсумки дослідно-експериментальної роботи; експертні оцінки фахівців тощо [4].

Музейне середовище можна розглядати як певний активний простір навчання й виховання здобувачів педагогічних спеціальностей і як досконалий засіб здійснення продуктивних змін у підготовці вчителя.

В умовах музею задовольняються винятково важливі для здобувачів соціальні й духовні потреби, освоюються цінності педагогічної культури, професійно-педагогічні ролі. Безпосереднє «спілкування» із оригінальними музейними предметами й активна участь у різних видах діяльності, організованих на базі музеїв, спроможні пробудити в майбутніх учителів прагнення до професійної й особистісної самореалізації, сформувати стійкі гуманістичні орієнтації, свідоме позитивне ставлення до суспільства, дітей, педагогічної діяльності й самого себе. Усе це спричинює більш глибоку особистісну професіоналізацію і створює умови для корекції професійного зростання.

В освітній діяльності музеїв, як свідчить аналіз наукових публікацій, достатньо чітко окреслилися три напрямки роботи зі студентською аудиторією: допомога студентам в освоєнні майбутньої професії;

- реалізація загальноосвітніх і естетичних програм;

- педагогічно-краєзнавча освіта студентів.

Ефективність музейно-педагогічного впливу буде високою за умови цілеспрямованого залучення здобувачів вищої освіти до активної діяльності в музейному середовищі, що є керованим процесом. Це вимагає виваженого теоретичного обґрунтування системи використання музеїв у професійній підготовці майбутніх учителів та технології її практичного впровадження.

Практичне впровадження технології музейної педагогіки у підготовці майбутніх учителів має бути забезпечене педагогічними заходами, адекватними цілісному особистісному й професійному розвитку здобувачів вищої освіти. У процесі використання музеїв можливе застосування всіх традиційних форм, методів і прийомів, описаних у педагогіці вищої школи та в музейній педагогіці, зокрема: музейна екскурсія; лекція, практичне (семінарське, лабораторне) заняття, організовані із залученням музейного компонента; самостійна робота в музейному середовищі; захист наукових робіт, виконаних на базі музейних матеріалів; музейна конференція; музейний

урок; зустріч із цікавою людиною; організація виставок та їх огляд; музейне свято; педагогічне колекціонування; співробітництво з музеєм тощо [1].

Український дослідник музейної педагогіки О. Караманов виокремлює сім музейно-педагогічних прийомів:

- *прийом показу* – головний прийом і головний складник музейного заняття, що спрямовує увагу на риси та ознаки предметів;

- *прийом коментування* використовують тоді, коли експонат демонструється у процесі розвитку або руху. Прийом коментування доцільно використовувати на експозиції, де «відчувається» розгортання історичних подій, еволюційних процесів, наприклад, на виставці механічних приладів, народних виробів у контексті їх змін та вдосконалення впродовж певного часу;

- *прийом руху* допомагає пізнати музейний об'єкт і закріплює знання, а увагу акцентує на окремих деталях;

- *прийом реконструкції* полягає у відтворенні події або епохи шляхом образної розповіді, за допомогою якої музейний педагог немовби робить слухача дійовою особою якоїсь події, ситуації;

- *прийом локалізації подій* характеризують особливо сильним емоційним впливом, що полягає у «прив'язуванні» певної історичної події до певного місця;

- *прийом порівняння* полягає в зіставленні різних ознак одного й того ж експоната або різних об'єктів між собою. Порівнювати можна ознаки та особливості певних предметів у різні історичні епохи, вираження схожих почуттів різними авторами в різних експонатах;

- *прийом цитування* дає можливість загострити інтерес слухачів на якомусь факті, події, явищі, надає більшій авторитетності висловлюванням педагога [11].

Проблемою застосування музейної педагогіки є те, що в освітньо-професійних програмах підготовки майбутніх фахівців з історії не завжди передбачені відповідні дисципліни, тобто, переважна більшість здобувачів освіти не отримують необхідних знань з методики використання зазначеної технології в освітньому процесі. Тому, на нашу думку, в освітньо-професійній програмі підготовки істориків необхідно внести таку освітню компоненту, як «Основи музейно-архівної справи».

Також для більшості вчителів музейна педагогіка не є основним заняттям і здійснюється на громадських засадах. Схожі проблеми виникають і в діяльності шкільного музею, адже керівництво таким музеєм вимагає від педагога певних знань та вмій, які дуже залежать від типу навчального закладу, місця та ролі музею в навчально-виховному процесі. Саме відсутність спеціальної музеєзнавчої підготовки вчителів негативно позначається на діяльності музеїв при школах.

Таким чином, використання музейної педагогіки в процесі підготовки вчителів суспільствознавчих дисциплін не обмежується зазначеними проблемами. Подальших досліджень, на нашу думку, потребує розробка інноваційних підходів до спеціальної музеєзнавчої підготовки вчителів.

6. Висновки

1. Використання музейно-освітнього ресурсу не тільки забезпечує набуття студентами знань, умінь, норм, цінностей історико-педагогічної культури, але й сприяє їх професійній підготовці: забезпечує всебічний розвиток особистості, враховує послідовність педагогічних функцій розвитку, освіти й професійної підготовки; потребує відповідної освітньої компоненти в освітньо-професійній програмі, головною метою якої є професійна підготовка студентів, їх духовне збагачення в умовах музейного середовища; педагогічно доцільне застосування комплексу організаційних форм і методів роботи музеїв; цілеспрямоване використання не тільки навчального процесу, але і позааудиторної діяльності; визначенні її змісту й організаційних форм, оскільки музей – це соціальний інститут, який, використовуючи різні канали музейної комунікації, культурно-освітні програми, а також індивідуальний підхід, відповідає соціальному статусу відвідувача, сприяє підвищенню професійної підготовки майбутніх учителів історії.

2. Використання музейних фондів у навчально-виховній практиці є надзвичайно потужною мотиваційною силою засвоєння нових знань, організації науково-дослідницької роботи дітей та шкільної молоді.

3. Використання елементів музейної педагогіки дозволяє майбутнім фахівцям удосконалювати методику викладання суспільствознавчих дисциплін, а саме:

- підвищувати інтерес вихованців до навчання;
- урізноманітнювати форми і методи навчально-виховної роботи;
- посилити міжпредметні зв'язки;
- використовувати нестандартні види занять;
- підвищувати загальний рівень культури учнів та впливати на формування їх свідомого ставлення до культурної спадщини людства.

Конфлікт інтересів

Автори декларують, що не мають конфлікту інтересів стосовно даного дослідження, в тому числі фінансового, особистісного характеру, авторства чи іншого характеру, що міг би вплинути на дослідження та його результати, представлені в даній статті.

Фінансування

Дослідження проводилося без фінансової підтримки.

Доступність даних

Рукопис не має пов'язаних даних.

Використання засобів штучного інтелекту

Автори підтверджують, що не використовували технології штучного інтелекту при створенні представленої роботи.

Література

1. Павленко, Ю. (2007). Стан практичного використання музеїв педагогічного профілю у професійній підготовці майбутніх учителів. *Імідж сучасного педагога*, 5-6, 7–10.
2. Павленко, Ю., Лимар, Ю. (2022). Музейна педагогіка в професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи. *NewInception*, 3-4 (5-6), 62–70. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5972472>
3. Каманов, О., Сурмач, О., Шукалович, А. (2020). Музейна педагогіка в системі підготовки бакалаврів: можливості педагогічного коледжу. *Український Педагогічний журнал*, 1, 100–107. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2020-1-100-107>
4. Снагощенко, В. В. (2011). Музейно-освітній ресурс у професійній підготовці майбутнього вчителя історії. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін*, 1, 23–28.
5. Бакка, Т. В. (2001). Методика формування практичних умінь майбутніх вчителів суспільствознавства в процесі реалізації підходів до запровадження громадянської освіти. *Наукові записки: Збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*, 40, 36–37.
6. Єрмакова, І. П. (2014). Підготовка майбутнього вчителя суспільствознавчих дисциплін до використання дослідницької технології як педагогічна проблема. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер.: Педагогічні науки*, 1, 30–33.
7. Кінд-Войтюк, Н. (2019). Особливості методики викладання історії та суспільствознавчих дисциплін в закладах освіти. *Літопис Волині*, (21), 130–136. <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2020.21.21>
8. Мельничук, Т. (2017). Використання музейної педагогіки у фаховій підготовці майбутніх вчителів. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*, 4. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2017_4_13
9. Рябчикова, Ф. Д. (2014). Музейна педагогіка як наукова дисципліна. *Волинський музейний вісник*, 6, 64–69.
10. Смагін, І. І. (2014). Суспільствознавча компетентність учнів: поняття, зміст, структура. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 4, 39–44.
11. Фещун, О. М., Северин, І. І. Музейна педагогіка як засіб розвитку компетентностей молодших школярів. Available at: <http://klovsky77.com.ua/23-naukova-robota/214>

Received date 02.01.2024

Accepted date 20.02.2024

Published date 29.02.2024

Юрій Петрович Олексін, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри, кафедра суспільних дисциплін, Національний університет водного господарства та природокористування, вул. Соборна, 11, м. Рівне, Україна, 33028

Світлана Святославівна Якубовська*, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра суспільних дисциплін, Національний університет водного господарства та природокористування, вул. Соборна, 11, м. Рівне, Україна, 33028

*Corresponding author: Svitlana Yakubovska, e-mail: s.s.yakubovska@nuwm.edu.ua